

DISCURSUL ESEISTIC. GENERAREA PROCESULUI IZOTOPIC

Luminița CHIOREAN¹

Abstract

Focused on the generation of isotopic process throughout the essay discourse, the present approach is structured on reading units differentiated by allotopy or isotopic break, a phenomenon oriented towards the critic reception based on the conceptual configuration expressed in the act of reading by the textual meaning. By pointing out the structuring conditions of isotopy, we have argued for poli-isotopy as a form of plural reading. The units of the text may generate isotopies engaged in the configuration of complete isotopic reading levels, followed by the re-reading produced by the allotropy at the end of the message.

Stanescu's essayistic discourse is produced on the basis of a rhetoric polysemy, a situation that confirms the definition of (meta)poetic language characterized through polysemantic tendency to infinity of meanings and an ambiguity of poetic meaning. In addition to procedures like deviation and the compression of meaning, we have focused on the mechanisms that are specific to the poetic meta-language (as manifested in the essay discourse), such as: the unusualness (Svlovski), ambiguity (Empson), intertextuality (Kristeva, Barthes, Zumthor, Riffaterre, Culler), deconstruction. For instance, for J. Culler, intertextuality operates as a theory of the conditions of meaning, by an interference of codes, which is a principle we have also employed throughout our research on Stanescu's essays.

Keywords: (poli-)isotopy vs. allotopy, essayistic discourse, stylistics of isotopies, textual polisemy, metalanguage, unusualness, ambiguity

Discursul eseistic animă idei și sensuri ale textelor *scriptibles* (Barthes: dihotomia *scriptibles vs lisibles*), care pot fi rescrise, oferind interpretări diferite față de „textul-gazdă”. Textele *scriptibles*¹ sau *constituente* (Maingueneau) propun matricea pentru modelul poetic. Asemenea texte - „*scriptibles*” deschise interpretării sunt cele care între *stimulul A* și *receptorul B* prezintă un generos *spațiu C* (Eco) sau *interval* (Derrida), texte care permit „*respirarea*” - dinamica unui proces semiotic. Ca finalitate a interpretării, vom observa că, în eseul poetic (exemplificat în acest studiu prin eseurile din volumul lui Nichita Stănescu, *Fiziologii poeziei*, 1990), rezonează fapte de cultură și civilizație din diferite domenii: filosofia culturii, estetică, critică literară, lingvistică (structuralism, semantică, semiotică, textologie), antropologie, istorie, mitologie, sociologie, psihologie, logică și fizică etc., toate fiind științe ale umanului.

1. Pledoarie *pro retorica* discursului eseistic

E cunoscut că, încă din sec. V î.Hr., retorica se definea ca „*artă creatoare de persuasiune*”² (Platon, *Gorgias*). Mai mult: Socrate o aprecia ca arbitru al adevărului, iar Aristotel³ doar retoricii îi se recunoștea acțiunea de persuadare asupra subiectului dat, indiferent de natura lui, încât, împreună cu dialectica, le va numi tehnici ale argumentației.⁴

¹ Conf.univ.dr., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș

Retorica păstra o formă unitară și la Cicero, chiar dacă înclina spre elocință. Pe Quintilian îl absorbea ideea de „ornare”, impunând „*quadripartita ratio*” („împătrita modalitate »), regulă ce prevede patru moduri fundamentale prin care e posibilă abaterea de la normele vorbirii, obținându-se diverse tipuri de figuri retorice specifice metabolelor.

Rezerve față de o retorică la care s-ar apela abuziv⁵, manifestaseră Socrate, filosofii post-renascentiști⁶, apoi romanticii – Novalis. Conform dublei dihotomii *expresie* vs. *conținut*, *monem* vs. *frază*, prezentate în **Rhétorique générale** (cf Grupul μ, 1970), metabolele sunt inventariate în patru clase – metaplasme, metataxe (expresie, monem), metasememe, metalogisme (conținut, frază). După Școala de la Liège, acestei clasificări cvadripartite retorice i-ar corespunde o anume categorie de izotopii: **izoplasmii, izotaxii, izosemii și izologii** (Grupul μ, 1990; 1997: 31). Dintre aceste clase retorice, specifice discursului eseistic sunt doar ultimele trei categorii de izotopii (mai puțin: izoplasmii).

În *Rhétorique de la poésie* (1990; 1997) se apelează la o schemă relevantă a dinamicii izotopiilor *per* tip de discurs. Astfel, dacă izotopiile expresiei – izoplasmii, izotaxii - apar în discursul poetic ca structuri adiționale (ritm, prozodie, calambur), în sine, fapte retorice, iar izotopiile de conținut – izosemii, izologii – sunt cercetate la nivelul discursului științific (cf Marcus, apud Grupul μ, 1997: 31), propunem simultan acestui sinoptic: *izotaxiile, izosemiile și izologiile* pentru discursul eseistic. Cum argumentăm? Prin **izotaxie** revendicăm existența unei izotopii de construcție sintactică dezvăluită la nivelul compoziției eseului, izotopie ce urmează modelul cartezian: după criteriu și pretext⁷, se derulează aceeași schemă „teoretică” bazată pe silogisme, reme, activate de vreuna dintre dihotomiile *adevărat* vs *fals*, *cauză* vs *efect*, *întreg* vs *parte* etc., teoremă finalizată printr-o concluzie impusă deseori ca postulat, axiomă. **Izosemia** se impune ca notă specifică discursului eseistic prin uzul sinecdocei ca metaforă și, mai ales, a metonimiei, unități retorice de conținut. **Izologia** va fi cel mai bine reprezentată în textul eseistic ca reprezentare a parcursului diairetic de construire a izotopiilor. Tensiunea semantică a eseului este stimulată de acțiunea metalogismelor, precum: alegoria, paradoxul.

Notă. Prin parcursul diairetic înțelegem procesul prin care gândirea „colaborează” cu imaginația: raționamentele favorizează fantezia, lumile imaginare. Procesul diairetic este specific limbajului artistic, artelor. În acest sens, am expus parcursul inferențial care a avut ca reper fragmentul eseistic stănescian.

Prin extinderea tabelului „izotopic” propus de Solomon Marcus (1970), în care includem în sfera discursului tipul eseistic, în general, și eseul poetic (aici, cel stănescian):

	Discurs poetic	Discurs științific	Discurs eseistic	Eseu poetic ⁸
Izoplasmie	+	-	-	[+]
Izotaxie	+	-	+	+
Izosemie	-	+	+	+
Izologie	-	+	+	+

De la început, lectura tabelului „izotopic” pornește de la întrebarea: care este argumentarea „pozitivului”[+] manifestat integral ca opțiune pentru clasificarea izotopică cvadripartită? Prezintă eseu poetic note retorice „plenare” ? Opțiunea noastră este susținută de arhitectura discursivă a genului eseistic și, în special, a eseului poetic stănescian.

În demonstrarea adevărului asupra sașietății retorice a discursului eseistic, luăm ca drept criteriu eseistic documentarea: etapa de care ținem cont în redactarea eseului. Luând ca adjuvant structura compozițională, demonstrația noastră propune o *lectură lineară* a următorilor „pași” spre construirea codului retoric specific eseului:

[a] „[...] *Nu* [s.n.] există o tehnică a înregistrării ideilor în momentul lor culminant!” (1990, *FP/Logica ideilor vagi*: 94). În pofida acestui fapt, lectura discursului eseistic este *revelația unei intertextualități*

[b] *Neajunsuri*: Doar prin recunoașterea textelor -„gazdă” și dinamica intertextului nu putem semna evidența adevărului că: [c] ... eseul este un metadiscurs⁹.

[d] În acest sens, recurgem la *activitatea ariilor verbale sau a izotopiilor* prin care vom descoperi *nucleele semantice* ce impun lectura eseistică.

[e] Izotopiile generează *ideile eseistice* sub forma configurărilor izotopice.

[f] Se impune o reinterpretare, o reaşezare în drepturi prin dezvăluirea unor noi atribute, o resurecție a ideilor (estetice) longevive ce vor să spargă limitele așa-zisului confort oferit de „textul-gazdă” (sau text-sursă). Este aici o ieșire (din sfera cunoașterii) a ideilor printr-o revoluție a eseistului, spirit enciclopedic. E o epidemie de care se face culpabil autorul pentru starea malativă acută a cititorului, stare care se cronicizează în cazul cititorului-model.

[g] *Maientica ideilor impune o anume tipologie discursului eseistic*. De aici existența unui eseu filosofic, istoric, geografic, poetic, psihologic etc. natură semnată de fluența izotopiilor.

[h] Fiecare *discurs eseistic dezvoltă o estetică și o etică* proprie naturii mesajului venit dinspre obiectul de studiu. Eseul vehiculează fie limbajul artei, fie limbajul științei, pledând pentru refacerea întregului, a spiritului enciclopedic ce definește cultura. Nu vom accepta sintagma „eseu estetic”, impropriu vehiculată (Streinu, 1968: 260¹⁰) în prezentarea varietății tipologice a eseului scris de Felix Aderca (psihologic, estetic, filosofic și critic). Acceptăm estetismul ca recurent cu *discursul metapoetic. Eseul e un metadiscurs*, indiferent de natura „estetismului” pe care îl respiră.

[i] Respirând aerul poeziei, statutul și devenirile ei, *eseul stănescian este un discurs metapoetic*. Fiind un discurs metapoetic, vom prezenta idei referitoare la „fiziologia poeziei” – dezvăluiri despre estetica și etica poeziei.

Din cercetările asupra redactării discursului eseistic, reținem natura discursivă și coparticiparea tehnicilor specifice genului eseistic: *narativul epic*, ordonator secvențial și, respectiv, *retorica mecanismului contemplativ*, notă plenară în definirea genului eseistic (cu statut estetic independent). În comprehensiunea mesajului eseistic, studiul *unităților retorice angajate în contemplativul eseistic* devine imperativ. Finalitățile înregistrate în urma observațiilor critice asupra codului retórico-lingvistic, consumarea efectelor stilisticii

unităților retorice vor vizualiza un proces artistic complex în definirea *esenului ca metadiscurs estetic sau fenomen „pre-etic”*.

1.1. Izotopia

Ca prim obiectiv al demersului nostru ne propunem examinarea *unităților retorice* ce participă la sensul eseistic, indirect la stabilirea izotopiilor.

Noțiunea de **izotopie**¹¹, în semantica structurală, corespunde ideii de „**totalitate de semnificație, postulată pentru un mesaj**” sau pentru întreg textul constituit dintr-un ansamblu ordonator de semnificații, ce respectă o ierarhie în scopul edificării mesajului. Preluăm ideea a definirii izotopiei „*nu numai prin regulile logice de înlănțuire a secvențelor, dar și printr-o coerență semantică*” (Grup μ /Dubois & co., 1997: 26), **situație ilustrată prin „omogenitatea unui nivel dat al semnificațiilor”** (Fagès)

Prin formula compozistică în constelație, rezultat al unei „inteligențe stelare” (Borges) specifice genului discursiv, discursul eseistic oferă contextul ideal acțiunii izotopiilor, recunoscute cu facilitare prin prezența termenului conector (un semnificant / două semnificate).

Izotopia se explică prin manifestarea netă a funcției poetice jakobsoniene, caracterizată prin economie și densitate de semnificație. Discursul eseistic articulează poli-izotopia desfășurată simultan, pe mai multe planuri izotope. Nu e altceva decât principiul simultaneității la care face apel Nichita Stănescu.

Dacă prefixoidul „izo-” semnifică lexemul „același”, supunem atenției cel de-al doilea compus: „**-topos**”, echivalent în semantică „**câmpului semantic**” (Trier, 1930/ apud Ionescu, 1992) **definit ca rețea lexicală organizată, fără suprapuneri și curențe, în jurul unui concept fundamental.** Se știe că „*lexicul unei limbi este în întregime structurat prin juxtapunerea unor astfel de câmpuri și organizarea de ansamblu ar corespunde viziunii despre lume a unei societăți date.*” (Grupul μ , 1997: 28). Apropiindu-se de paradigma semantică, câmpul semantic astfel definit se referă doar la asocierile de limbă, ignorând actele de vorbire (ilocuționar, locuționar, perlocuționar), încât conceptul de **arie verbală** (Guiraud, 1970) înrudit cu cel de **izotopie**, mai cu seamă prin contribuția lingvisticii textualiste, se va extinde la text: este vorba despre acel concept de **text ca macrosemn** (Vlad, 2000) .

Literaritatea sensului textual stănescian surprinde **principiul funcționării izotopiei la intersectarea „axelor” semantice active în „contemplarea” și reprezentarea configurării conceptuale**; de exemplu: *timp, firesc, absurd vs mirare, adevăr vs real* etc. exemplificând prin eseu poetic stănescian, luăm arbitrar relația „*vid – monadă – creat*” din text-discursul stănescian al „*răzgândirilor*”: „*Rețeaua orizontală se întretaie cu rețeaua verticală. Rețeaua oblică se întrepătrunde cu rețeaua oblică. Stânga cu dreapta, înaintea cu înașara, susul cu josul, laptele cu măduva, totul cu totul, - până când materia devine atât de densă, încât e totuna cu vidul. Prima monadă de vid în materie i-apare a fi creatul, sau prima monadă de materie în vid, - același lucru.*” (1985, R/ *Force de frappe*: 188). Respectând linearitatea procesuală, stabilim următoarele raționamente:

[1] „rețeaua” are ca sem [+densitate]; aglomerarea de sens duce spre ilizibil: vid;

[2] „vidul” are ca sem [- semnificație], de unde necesitatea umplerii cu sens: monada;
[3] „monada” are ca sem [+semn], de unde demararea procesului semiotic:
„cuvânt”/„creat”.

[4] Din postulatul: „*Semnul e singurul care este în afară. El este dezîmbrățișarea cuvântului cu lucrul cuvântat*”, rezultă: „creat” are ca sem [+dinamic], de unde impunerea ca nucleu în generarea unui câmp semantic: izotopia.

[5] „Izotopia” are ca sem [+referențialitate], de unde intersectarea „rețelelor” lingvistice care conțin semnificația redată prin configurări conceptuale: sensul textual (metaforic).

Pierre Guiraud (1970) observa dificultatea delimitării câmpurilor stilistice, și anume: se are în vedere valabilitatea redundanței anumitor lexeme (cf Greimas), identificarea lor în text (prin atributele lor), inventarierea lor până la epuizarea corpusului lexematic. Se pune problema opțiunii pentru redundanța ce constituie izotopia de bază, operație de altfel intuitivă. De altfel, apreciem intuiția ca acțiune justă în selectarea izotopiilor, deoarece tot intuiție este și în pretextul discursului. Fără intuiție n-ar exista artă. Intuiția presupune ieșirea la rampă a spiritului, o avanpremieră a ideii. Conform ecuației: „echilibru + instinct = *intuiție*” (Stănescu, eseul *Curiozitate și instinct*), intuiția nu trebuie ignorată: „*Echilibrul dintre curiozitate și instinct se constituie foarte rar, dar atunci când apare, el se numește intuiție. Intuiția provoacă obiecte. Arta este rodul direct al intuiției existențiale și în acest sens ea reprezintă progresul just și echilibrat al umanității*” (1990, FP: 41)

Reținem ca definiție a *izotopiei* cea propusă de A.J. Greimas (1970; 1975 : 3), una dintre cele frecvent citate: „*Ansamblul redundant de categorii semantice care face posibilă lectura uniformă a povestirii, așa cum rezultă ea din lecturile parțiale ale enunțurilor după reducerea ambiguităților acestora, această reducere fiind ea însăși ghidată de căutarea lecturii unice.*” A.J. Greimas îi adăugă alte două aspecte, și anume: (a) *secvențele sau mesajele din discurs vor fi considerate izotope, „dacă au unul sau mai multe clase (semantem, clasem, virtuem) în comun” și (b) „sintagma reunind cel puțin două figuri semice poate fi considerată drept contextul minimal permițând stabilirea unei izotopii”* (1966a: 53,72). François Rastier susține că, alături de izotopiile conținutului (clasematice, semiologice, semantice), trebuie să li se acorde atenție izotopiilor expresiei (sintactice, prozodice, fonemice). Pluralitatea numită face posibilă instituirea unei *stilistici a izotopiilor*¹², activă în compoziția eseistică. Pentru „non-izotop” se recomandă termenul de „alotop”.

În litera eseului stănescian, izotopia poate fi marcată de timp, în sensul că un semnificant-centru al ariei verbale sau al poli-izotopiei poate avea multiple semnificații în conformitate nu doar cu spiritul epocii culturale, ci și cu „*vremea călătoriilor*”.

(*Poli-*)*Izotopia sau aria verbală eseistică e totuna cu cronotopul discursului ca mostră de cultură* (ale unui timp, într-un anume loc, pledând pentru un univers categorial, odată ce metafora și metonimia spațial prezente în discursul poetic exprimă durate temporale): „[...] *monada răsucită, pretextul lui [a timpului] - monada putând avea orice dimensiune, în funcție de torsionarea timpului.*” (1985, R/ *Force de frappe*: 188)

1.2. Condiții de organizare a izotopiei în discursul eseistic

Izotopia permite lectura *polisemantismului textual* (prin medierea alotopiei și a poliizotopiei), operație numită în practica semantică *modelaj*, ce propune (de)construirea obiectului estetic. În sprijinul acestei acțiuni, avem în vedere distincția dintre *sens*¹³, dobândit din expresia termenului lingvistic, și *cunoaștere*, proces prin care achiziționăm date, informații, semnificații ale sensului textual, astfel încât izotopia sintagmei minimale să fie rezultatul coerenței date de o cunoaștere, o memorie colectivă sau individuală. Mecanismul izotopiei verifică un inventar de seme sau universalii semantice, înscrise de obicei ca dihotomii, cum ar fi: /lichiditate/ vs /soliditate/ vs /lichefiere/; /animat/ vs /inanimat/; /uman/ vs /vegetal/ vs /mineral/; /temporal/ vs /atemporal/ etc. Receptăm *existența metalingvistică* a semelor doar în conjunctura în care acestea sunt date acumulate dintr-o experiență anterioară, rămase în memorie ca fapt, eveniment, adevăr. În acest sens, pledăm pentru *natura metalingvistică a discursului eseistic*.

În *Rhétorique de la poésie*, se evidențiază că: „**[Izotopiile]** nu sunt lucruri, [ci sunt] **proprietățile anumitor mesaje enunțate într-o anumită situație culturală** [...] **Izotopia** nu este un „deja-existent”, ci este construită[...] conform unor modalități proprii, de un discurs particular.” (Grupul μ, 1997 : 34)

Cunoașterea nu se reduce la izotopie: aceasta se asimilează de text, acțiune ce constă într-o iterație de seme, deci clase omogene de sub-ansambluri. Redundanța selecționează datele vehiculate potențial de elementele discursului: „[...] **matricea semantică** a unui termen acționează ca un filtru pentru a orienta lectura termenului învecinat.” (Greimas, apud Grupul μ, 1997: 35) Se are în vedere nu doar semnificațiile enunțului perceput, ci și actul enunțării. Redundanța constituie prima condiție a izotopiei. Prin redundanță se înțelege numărul minimal de semne necesare pentru transmiterea unei informații.

După înțelegerea relației dintre izotopie și redundanță, următorul aspect de interes în lectura discursului eseistic este identificarea acestor mecanisme de natură semantică¹⁴ – *izotopiile*, respectiv a celor de natură logică¹⁵ – *redundanța*, ce acționează la nivelul textului.

În *Rhétorique de la poésie* se iau în calcul doi parametri (cf von Dijk, 1972b: 202): unul *cantitativ*, dat de proporția dintre numărul semelor redundante în lexemele ce se impun într-un context și lexemele distincte incluzând seme recurente; altul, referitor la distribuția ordonată, rațională a semelor pe axa sintagmatică, referindu-ne la *natura relațiilor sintactice* a lexemelor ce includ izotopiile și poziția acestor lexeme în discurs (poziție inițială, distanța etc.). Se conturează astfel definiția care împacă izosemia cu izologia (semantica cu logica), prin care se impun două condiții în ființarea enunțului izotop, și anume: „*[Izotopia]* este proprietatea ansamblurilor limitate de unități de semnificație comportând **o recurență** identificabilă de seme identice și **o absență** de seme exclusive în poziție sintactică de determinare.” (Grupul μ, 1997 :37)

Astfel: *redundanța* (prima condiție) operează în paradigmatic, optând pentru anume forme „codificate” morfematic, odată ce trebuie să ținem cont de „limita inferioară” a izotopiei, în sensul combinării selective dintre *radical* (*semem* ce indică distribuția sintactică)

și gramatem (flectiv), la nivelul lexemelor flexibile, pe când „non-impertinența” (condiția secundă) acționează în plan sintagmatic (sintagmă, enunț) în sensul punerii de acord între lexem (selectat din paradigma clasei lexico-gramaticale) și relatem (jonctive, conectori) în instituirea sintagmei sau a enunțului (de aici, importanța relațiilor sintactice, a funcției sintactice raportate la stilistică, a conversiunii etc.). Prin urmare, izotopia reclamă competența lingvistică tradusă prin reguli de combinare, și anume: **coerența, referențialitatea, coeziunea**¹⁶. Conform acestor reguli, izotopia orientează perceperea mesajului unui discurs ca ansamblu ierarhic de semnificații. Altfel spus: izotopia „vizualizează” arhitectura discursului ca mesaj, cunoaștere. Tot în *Rhétorique de la poésie* (1997: 39-40) se pledează pentru definiția *sintagmatică* și nu definiția sintactică, fiind stabilite adevărurile: (1) *izotopia este o proprietate a înlănțuirii discursive*; (2) *izotopia nu fânțează neapărat prin prezența învecinată a lexemelor*¹⁷; (3) *izotopia este o relație simetrică între unități manifestate, desfășurată simultan pe mai multe planuri*. Subliniem că izotopiile sunt manifestări clasematice (clase lexico-gramaticale). Iar coeziunea întâlnită la nivelul unei izotopii depinde de variabile sintactice (relateme sau conectori, modalizatori, deictice). Ca modalități de construcție a rețelelor izotopice distingem cel puțin două niveluri: *juxtapunerea*, care vizează recurența semnelor identice(1) și *compunerea*, referitoare la expresia simultaneității (3).

2. Poli-izotopii. Pentru o lectură plurală a discursului eseistic

În retorismul textual, stabilim drept criteriu: **poli-izotopia**. Ne interesează analiza categoriilor de izotopii specifice discursului eseistic: izotopiile de gândire și cele de limbaj. Din analiza textologică întreprinsă, vom relua informațiile necesare pentru conceptele *rețea lingvistică* și *configurație conceptuală*. Propunem astfel un studiu asupra fenomenului de **proces**¹⁸ **izotopic** semnificativ la nivelul metabolelor¹⁹ (metasememe metalogisme, metataxe). Nefiind un discurs propriu-zis poetic, ci o variantă metapoetică, prezența metaplasmelor este neglijabilă.

În selecția *câmpului izotop*, unele unități reperate pot să nu se insereze în izotopie, optând pentru *heterotopie* (J.M. Adam, apud Vlad, 2000: 133) sau *alotopie* (Grupul μ, 1997), fapt ce declanșează decodajul tropului indus de izotopia recunoscută: e vorba de o *variație izotopică*. Tipurile reevaluative propuse lecturii sunt: *reevaluare proversivă*²⁰, *reevaluare retrospectivă*²¹ și / sau *izotopie de conotație*²² (apud Grupul μ, 1997:47-48).

În interiorul text-discursului eseistic poetic, distingem două părți care comportă variații izotopice: [a] izotopia „primă”, fundamentală în lectura discursului, comportând seme redundante și [b] izotopia care variază în raport cu „prima”. E ca și cum am avea *epifania* și *cripticul*, cel care depinde de lectura primelor izotopii. În ambele cazuri avem în vedere organizarea sintagmică a izotopiilor. Acestor principii, li se adăugă și indicatorii semiologici externi aflați în inferențe, precum și convențiile de gen (literar: liric, eseistic etc.), stil (funcțional), ce determină universuri logice specifice.

În concluzie, **alotopia generează poli-izotopia**. Fiecare text-discurs este organizat pe unități de lectură disociate prin acest fenomen de *alotopie* sau *ruptură izotopică*,

care va orienta lectura în funcție de configurarea conceptuală conținută, exprimată, expusă în actul lecturii prin sensul textual. Astfel, pe măsură ce înaintează, lectura eseistică induce câmpuri izotope, declanșate frecvent de lexeme ortosemice (non-ambigue) și lexeme precise, bogate în semantism. Lectura *performantă* (în sensul în care aceasta există) înlătură ambiguitățile lectoriale, formulându-și ipoteze în funcție de izotopiile care impun de fapt natura text-discursului parcurs.

În cazul eseului stănescian (și nu numai), remarcăm gruparea izotopiilor, reali indici în lectură, chiar la început la nivelul criteriului și al pretextelor, reactivând deseori și izotopiile textelor-„gazdă”, conotații majore în receptarea sensului eseistic. Ne confruntăm așadar cu unități de referință plurală, ceea ce ne avertizează în selecția pe parcursul celorlalte piese din *puzule*-ul eseistic: avertismentele sunt formulate la nivelul epilogului! Structura discursivă a eseului e un adjuvant în lectură. Variațiile izotope ne permit să analizăm rețeaua figurală și configurarea tropică a text-discursului de referință. Unitățile „figurale” sau retorice sunt definite ca: „[...] *ansambluri conectoare, de extensie variabilă, susceptibile de a fi citite pe mai multe izotopii în același timp*,[s.n.] *în interiorul aceleiași enunț și prin orice fel de procedeu.*”²³ (Grupul μ, 1997: 52) Într-un discurs: „[...] *prezența unei iterații de unități conectoare precipită percepția retorică a celorlalte unități ale textului*” (Grupul μ, 1997: 53).

Tropul se comportă ca un nucleu al izotopiei echivalente cu configurarea reprezentatională a text-discursului de analizat. Și, în special în analiza discursului eseistic, produs al unei „inteligente stelare”, tropul „se încetățenește” la nivelul unei anume izotopii pe parcursul lecturii tocmai pentru a servi discursivitatea instanței enunțiative: autorul empiric, interpretant autorizat în subiectele eseistice abordate.

În solitudinea discursului susținut în baza unităților retorice (în cazul eseului poetic, este firesc să se apeleze „în forță” la retorism; important este ca cititorul să distingă izotopiile lectoriale), aparent, instanța enunțiativă propune *o lectură lineară*, pentru a-și iniția, a-și pregăti discipolul, „în-sinele”, cititorul-implicat în receptarea sensului textual. Demersul auctorial linear este motivat și de compoziția discursivă a eseului. Lecturii lineare i se dă conotația de „văl al Maiei”, căci instanța enunțiativă își pregătește discipolul să locuiască discursul metapoetic. Reflectând asupra poeziei impersonale, Nichita Stănescu scria: „[...] *acest tip de oralitate, impusă prin intermediul actorului, ar putea fi eludată prin includerea ei în tensiunea poemului. Cel care citește l re trăiește în mintea sa*[...]. **Actorul una cu cititorul sunt partea cea mai importantă a poemului**,[s.n.] *iar, în spatele poemului, autorul se estompează* [...] *Funcția unei astfel de poezii este de a înlocui natura cu natura organismului poetic.*” (1985, *Antimetafizica*: 296)

Lectura nu este decât un ritual al iubirii de poezie. În realitate, cititorul este somat asupra unui act sisific, lectura tabulară nefiind altceva decât rezultatul lecturii lineare asociat unei relecturi. În lectura tabulară²⁴ aplicată eseului stănescian, nu am ținut cont de ordinea reperajului izotopic, ci de semnificația sensului textual-metaforic (activat prin relectură). Proiecția sensului eseistic, în principiu programată de lectura tabulară, va fi „revizuită”, acolo unde e cazul, și prin hermeneutică, metodă esențială în analiza

textologică (unul dintre argumente constă în dimensiunea hermeneutică a *sensului estetic*, motivat, în textul poetic și eseistic stănescian, prin *sensul hiperdens*²⁵ ca sumă de acte verbale de cultură – (metafore: „force de frappe”; „ierbivor interior ierbii”) .

Prin urmare, unitățile textului pot genera izotopii angajate în constituirea nivelurilor de lectură izotopă completă, urmată de relectura produsă de alotopia din finalul mesajului, direcții date de funcția estetică a discursului eseistic de referință. În cazul nostru, izotopiile generate de lexeme izolate sau sintagme cu sau fără activitate retorică sunt interpretate din punctul de vedere al esteticii poeziei. De unde, și construcția semică proprie poeziei are ca finalitate discursul metapoetic: „*Textul este propriul său cod.*” (Levin) Text-discursul eseistic stănescian este produs pe baza unei polisemii retorice, situație care confirmă definirea limbajului (meta)poetic caracterizat prin tendința polisemantică spre o infinitate de semnificații și o ambiguitate a sensului poetic.

Din studiile și articolele *Școlii formale ruse* (1983, cf *Ce este literatura?*), am selectat procedee, precum: **insolitarea**, **ambiguitatea**, **intertextualitatea**, ca mecanisme ale generării procesului izotopic, simultan dinamice la nivelul configurării tropice, cu rol în producerea de sens în discursul metapoetic stănescian. Optând pentru aceste procedee, nu trebuie să ignorăm **deviația** și **comprimarea** sensului, mecanisme specifice limbajului secund (poetic).

2.1. Insolitarea

Termenul **insolitare** apare la poeticianul rus V. Sloviski (1917, *Arta ca procedeu*) care desemna modalitatea de a vedea lucrurile dincolo de contextul lor firesc: astfel, transferul unui obiect din sfera de percepție comună în alt context este însoțit de o percepție inedită. Aceiași insolitare, I. Tînianov o va numi funcție de semnificare a unui procedeu, iar M. Bahtin, „funcție a izolării”. Insolitarea constă în procedeul care izolează cuvântul expresia, construcția ce va funcționa ca izotopie la nivelul text-discursului. Cert este că insolitarea antrenează *vizîunea autorului* (ipostază inedită a obiectului) și *practica textuală*, în sensul folosirii în text-discurs ca izolare „semantică” ce instaurează izotopia. Critica adaugă și „instabilitatea” receptării la nivelul aceluiași cititor.

Trebuie reținut că insolitarea este funcție de semnificare doar în realitatea textului și a limbajului secund, *recte* limbajul poetic, statuat pe baza izolării și a devierii, ca în cazul sinecdocii, a metaforei și a metonimiei. Așadar, insolitarea se definește ca o condiție a poeticității, fiind prezentă în toate artele, apropiindu-se de *ambiguitatea* empsoniană.

2.2. Ambiguitatea

Ambiguitatea referențială²⁶ este teoretizată de William Empson(1981) care inventariază „șapte tipuri”, surprinse în continuare.

A1: Un prim aspect al ambiguității este **plurisemantismul**: „[...] *un cuvânt sau o structură gramaticală acționează în mai multe direcții deodată*”(Empson, 1981: 33). Astfel discursul este supus unei interpretări hermeneutice pentru a recepta adevărata *atmosferă*, căci emoția estetică sau *feelingul* e autentică stare poetică! Un exemplu pertinent este **metafora** ce

sintetizează unități de observație, informații într-o singură imagine. Altfel spus: „[...] *expresia unei idei complexe[...] prin perceperea neașteptată a unei relații obiective.*” (Empson, 1981: 34) Alte exemple de plurisemantism se referă la *subtilitățile verbale* - ton social, amiabil, ce empatizează cu alocutorul, detaliul **metonimic** (sugestie a întregului prin parte) suspectat ca mod de generare simultană a raționamentelor eseistice care solicită cititorul în relaționarea dintre ele spre a recepta semnificația; *cuvinte și construcții argotice* ce propun un ton familiar, caracterul difuz ca alternativă a ambiguității, *ironia* ce dă sens latent receptării discursive. Plurisemantismul devine răsfaț al ambiguității textuale redat printr-o „orchestrație” eseistică: variațiuni²⁷ pe aceeași temă.

A2: Semnificațiile alternative sau **plurisignation** pot institui scări sau dimensiuni posibile în care pot fi încadrate ambiguitățile, și anume prin: (a) gradul de dezordine logică sau gramaticală, (b) gradul în care perceperea ambiguității trebuie să fie conștientă și, respectiv, (c) gradul de complexitate psihologică.

Acest tip de ambiguitate, în cuvânt sau sintaxă, se produce atunci când două sau mai multe semnificații se rezolvă la nivelul unei singure (cf Empson, 93), pledându-se pentru raportul logic - psihologic, diferență exprimată retoric prin *enumerări, paralelism sintactic, cuvinte-simbol, zeugma, calamburul, labilitate gramaticală* (omofone, omonime, semne de punctuație, pronume relative, subordonate, rolul conectorilor etc.).

A3: Ambiguitatea în **simultaneitatea semnificațiilor** sau **polisemie** este posibilă la confluența a doi idei, majore pentru context, redată simultan printr-un singur cuvânt. Este situația **alegoriei**, figură retorică specifică eseului, pe care o vom cerceta ca metalogism.

A4: Confuzia creată de combinarea semnificațiilor neconcordante: dacă două sau mai multe semnificații ale unei afirmații nu concordă între ele, ci se combină pentru a clarifica o stare de spirit mai complicată a autorului. Acest tip de ambiguitate este redat prin *ironie, antiteză, șaradă, metaforă, paradox*.

A5: Concettism-ul, ca formă a ambiguității textuale, se manifestă când autorul își descoperă ideea în actul scrierii sau când nu reușește să o rețină (pe acest parcurs). Concettism-ul este imaginea senzorială care nu poate fi legată de nici un sens propriu (concetto metafizic).

A6: Tautologia și irelevanța se materializează prin afirmații care nu spun nimic pentru că se petrece o contradicție sau o afirmație lipsită de însemnătate, încât cititorul își inventează propriile sale afirmații care se contrazic, intră în conflict cu cele auctoriale.

A7: Ambiguitatea valorilor prin contradicție este cel de-al șaptelea tip descris de Empson și explicat prin contrariile definite de context, folosite pentru a rezolva sau atenua un conflict. Subliniem că insolitarea și ambiguitatea facilitează mecanismul intertextualității, absolut necesară analizei textuale.

2.3. Intertextualitatea²⁸

Conceptul de „intertextualitate” a fost impus de Julia Kristeva, preluat de la M. Bahtin, care, plecând de la studiul asupra dialogismului în romanele dostoevskiene, va

defini „relația fiecărui enunț cu alte enunțuri”, propunând-o ca fundamentală în definirea discursului și integrând-o în teoria enunțării. Kristeva va limita fenomenul doar la nivelul discursului literar și va îi da și numele de intertextualitate, definită ca procedeu de „absorbție și transformare a altui text”.

Fiind un dialog de texte, o reflexie la alte texte, discursul eseistic se pretează cel mai bine la intertext. Orice idee eseistică dezvoltată printr-un text se raportează secvențial la alte texte provenind din alt corpus, încât orice secvență eseistică e dublu orientată: către actul reminescent al textului-gază, respectiv către actul de somație dinspre secvența eseistică, un spațiu textual poliizotop, numit **spațiu intertextual**. Discursul eseistic este o scriitură de grad patru.

În baza aceiași prezențe intertextuale, Tzvetan Todorov susținea că: „[...] este o iluzie să crezi că opera are o existență interdependentă. Ea apare într-un univers literar populat de operele deja existente, în care se integrează. **Fiecare operă de artă intră în relații complexe cu operele trecutului.** [s.n.] (Todorov, 1966 : 8/126) I.N. Tînianov aprecia intertextualitatea ca o condiție literară a unui text: capacitatea de a relaționa cu alte opere („o corelație fie cu seria literară, fie cu seria extraliterară”).

Julia Kristeva va extinde noțiunea de „text”, „seria extraliterară” la care se referea și Tînianov, la sisteme simbolice neverbale („text” va fi definit prin saussurianul „sistem de semne”), motivând acțiunea intertextualității prin fenomenul *transpunerii* unui semn sau sistem de semne în altul, în sensul trecerii de la un sistem semnificativ la altul care necesită o nouă articulare tetică (poziție enunțativă și denotativă): „Metoda transformățională ne obligă deci să situăm structura literară în ansamblul social considerat ca un ansamblu textual. Vom numi intertextualitate această interacțiune textuală care se produce în interiorul unui singur text. Pentru subiectul cunoscător, **intertextualitatea** este o noțiune care va indica modul în care un **text citește istoria și se inserează în ea.**” [s.n.] (Kristeva, 1980: 266)

Conceptul de intertextualitate are însemnătate și în abordarea comparativistă a literaturii (cf Barthes, Zumthor, Genette, Riffaterre) vizând influențele, intercon condiționarea dinamică dintre opere.

Principala problemă a definirii intertextualității este raportată la „frontierele” textului, aspect ce inventariază opiniile în trei accepții:

- intertextualitatea internă: în interiorul textului literar, între elementele structurii sale;
- intertextualitatea propriu-zisă: curentă, de relaționare a diferitelor texte literare;
- intertextualitatea externă²⁹: generoasă, prin care intertextualitatea iese în afara literaturii, legând textul literar de „textul infinit sau textul lumii”.

În acest sens, R. Barthes scrie despre imposibilitatea de a trăi în afara textului infinit: „Cartea face sensul, sensul face viața!” (Barthes, 1994: 57-58). Intertextualitatea s-ar realiza pe calea unei diseminări, mod specific: o „hifologie”³⁰ ce constă în fragmentarea textului-„gază” și diseminarea trăsăturilor după noi „formule”. La fel de sugestivă este imaginea intertextului, preluând expresia lui Ph. Sollers: „traversarea scriiturii”. Pentru Paul Zumthor, prin intertextualitate, textele literare își numesc existența: „Fiecare text este **intertext**, zonă de unire unde se întretaie două serii textuale: [numite][...] mențiunea și dicțiunea.

Mențiunea: vecinătatea largă pe care o formează situația de enunțare și tot ceea ce, în ordinea social-istorică, o determină. **Dicțiunea:** vecinătatea restrânsă a frazelor care preced și urmează enunțul.” (Zumthor, 1976: 317-337)

Gérard Genette subsumează conceptul în discuție transtextualității, relație a coprezenței între două sau mai multe texte, mecanism abordat de noi în dihotomia literaritate vs non-literaritate, la analiza conversațională. La Michael Riffaterre (1983), interesează realizarea sensului, deci lectura. „*Textul literar este o rețea unde se întrepătrund texte anterioare.*[Mai mult: este un] *mecanism, propriu al lecturii literare(plurale)care conduce la semnificanță (și nu doar al sensul lecturii lineare, neliterare)[...]*” (Riffaterre, 1983: 234).

După Riffaterre, intertextualitatea este aceeași cu literaritatea, după Dominique Maingueneau fiind o convenție în definirea literaturii (aspect descris la analiza conversațională). Referitor la lectura plurală și reperarea intertextului implicit, s-au vehiculat teorii diferite. Astfel, Barthes acordă libertate subiectivității cititorului, pledând pentru generozitatea câmpului intertextual și al interpretărilor, al lecturilor posibile; Riffaterre apreciază textul („ansamblu structurat” aflat sub veghea auctorială) ca obiectul unei lecturi ordonate, „disciplinate”, iar intertextul³¹ implicit ca obiect al cititorului. Intertextul riffaterrian apare ca transformare de semne lingvistice în semne literare, deci ca practică literară propriu-zisă: specificul textului literar constă în „perceperea lui ca summum al jocurilor de limbaj”(Riffaterre, 1983: 60)

O aceeași perspectivă o oferă și interpretările lui Jonathan Culler, la care **intertextualitatea** funcționează ca teorie a condițiilor de semnificare, prin **interferența codurilor**, principiu adoptat și în cercetarea noastră asupra eseului stănescian³².

Figurile retorice proprii intertextualității sunt: paronomaza, elipsa, amplificarea, hiperbola, antifraza, **metonimia**, parafraza. Cu excepția metonimiei(metasemem), celelalte fac parte din clasa figurilor de gândire(metalogisme), fiind în primul rând principiu, mecanism funcțional la nivelul semnificației. Definind „transtextualitatea” sau „transcendența textuală a textului” (antonim pentru „imanență”), G. Genette elaborează un tablou al formelor intertextuale³³:

- (1) **intertextualitatea:** *citatul* (formă explicită, literală); *plagiatul* (formă mai puțin explicită, dar literală); *alușia* (și mai puțin explicită, și mai puțin literală);
- (2) **paratextualitatea** (relația dintre textul propriu-zis și paratextul său): titlu, subtitlu, prefețe, postfețe, note marginale, *motto*-uri, ilustrații;
- (3) **metatextualitatea**³⁴ (relația de „interpretare”, „comentariu” care leagă un text de altul, fără a fi citat sau numit);
- (4) **hipertextualitatea**³⁵ (relația de derivare prin transformare sau imitație care unește un text B – hipertext - de un text anterior A - hipotext): *imitația*, *parodiya*, *parodia*;
- (5) **arbitextualitatea** (relația de apartenență a textului la un gen, cea mai abstractă dintre relațiile transtextuale; e semnalată printr-o mențiune paratextuală: *poezii*, *eseuri*, *teatru* etc.)

Tipologia stabilită de Genette a avut ca reper doar relațiile dintre texte. Mai poate fi valid și criteriul referitor la relațiile textelor cu realitatea „extratextuală”, cu câmpul social,

cultural căruia îi aparține textul, ce constituie pretextul celui de-al șaselea tip de intertextualitate:

(6) *contextualitatea*, propus de Paul Cornea, din perspectiva teoriei lui Kristeva, Barthes ș.a.

Formele de intertextualitate sunt abundă text-discursul eseistic ca tropi (mai ales figuri de conținut, precum paradoxul și metonimia) care generează poliizotopii. La tabelul formelor de intertextualitate vom apela frecvent în analiza textologică asupra discursului eseistic stănescian.

Concluzii

Reținem că, la nivelul discursului eseistic, izotopia organizează „materia” eseistică în concepte estetice operante ca referință textuală; în cazul de față (eseul poetic stănescian), conceptele subscriu la o estetică a poeziei. În analiza textologică a textelor stănesciene din volumul *Fiziologia poeziei* (1990), eseul poetic este un discurs ficțional receptat ca un proces constructiv de reconfigurare a proceselor cognitive ale locutorului sau instanței eseistice și ale celor inferențiale ale alocutorului, în persoana cititorului.

Eseul stănescian propune semantica unor izotopii „interpretate” prin medierea lingvisticii textuale. *Discursul metapoetic* vine în întâmpinarea unei estetici a poeziei³⁶. În acest sens, criteriul și pretextele impun izotopiile conform cărora se structurează materia eseistică, dar și o estetică a poeziei, iar epilogul este liantul eseistic: relansare noetică.

Izotopiile generate de metafore, metonimii și paradoxuri (de)scriu paradigma alegorică a traseului existențial al conștiinței artistice, proiecție noologică a configurării eului stănescian³⁷. Eseul va fi întotdeauna relevant pentru topofilia culturii.

Bibliografie :

- Barthes, Roland, 1973; 1994, *Plăcerea textului*, trad. de Marian Papahagi, pref. de Ion Pop, Ed. Echinox
- Bahtin, M., 1975; 1982, *Probleme de literatură și estetică*, traducere de Nicolae Iliescu, Ed. Univers
- Chiorean, Luminița, 2006, *Arhitectura eseului poetic stănescian*, Ed. Universității „Petru Maior”
- Chiorean, Luminița, 2007, *Eseul stănescian. Configurare poetică*, Ed. Universității „Petru Maior”
- Dijk, Teun A. von, 1972, *Some Aspects of Text Grammars, A Study in Theoretical Linguistics and Poetics*, The Hague
- Eco Eco, Umberto, 1990; 1996, *Limitele interpretării*, trad. de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă, Pontica Empson, William, 1973; 1981, *Șapte tipuri de ambiguitate*, traducere și prefață de Iuliana Verzea, Ed. Univers
- Genette, Gérard, 1972; 1978, *Figuri*, Selecție, trad. și pref. de Angela Ion, Irina Mavrodin, Ed. Univers

- Greimas, Algirdas Julien, 1966, *Sémantique structurale. Recherche de méthode*, Librairie Larousse, Paris
- Greimas, Algirdas Julien, 1970; 1975, *Despre sens. Eseuri semiotice*, trad. și pref. de Maria Carpov, Ed. Univers
- Grupul μ [Jaques Dubois, Francis Edeline, JeanMarie Klinkenberg, Philippe Minguet], 1970, *Rhétorique générale*, Paris, Larousse, [Retorica generală, versiunea în limba română, Ed. Univers, 1974]
- Grupul μ , 1990; 1997, *Retorica poeziei*, traducere de Marina Mureșanu Ionescu, Ed. Univers Guiraud, Pierre, 1970, *La grammaire*, Paris
- Ionescu, Emil, 1992, Manual de lingvistică generală, Ed. All
- Maingueneau, Dominique, 1976, *Initiation aux méthodes d'analyse du discours*, Ed. Hachette, Paris
- Maingueneau, Dominique, 1987, *Nouvelles tendances en analyse du discours*, Ed. Hachette, Paris
- Marcus, Solomon, 1970, *Poetica matematică*, Ed. Academiei
- Riffaterre, Michael, 1983, *Sémiotique de la poésie*, Ed. Seuil, Paris
- Vlad, Carmen, 2000, *Textul aisberg*, Ed. Casa Cărții de Știință
- Zumthor, Paul**, 1976, „Le carrefour des rhétoriciens: intertextualité et rhétorique”, în revista *Poétique*, XXVII, pp. 317-337.
- *** 1972, *Poetică și stilistică. Orientări moderne* [PS.OM], Prolegomene și Antologie de Mihail Nasta și Sorin Alexandrescu, Ed. Univers
- *** 1980, *Pentru o teorie a textului. Eseuri lingvistice: R.Barthes* [*Essais critiques*, 1964; *Critique et vérité*, 1996]; J.Derrida [*De la grammatologie*, 1967]; J.Kristeva [*Sémiotikè*, 1968]; J. Ricardou [*Pour une théorie du nouveau roman*, 1971]; Ph. Sollers [*Logiques*, 1968]; Tz. Todorov [*Poétique de la prose*, 1971]. Alte texte traduse din J.L.Baudry, J.J. Goux, J.L. Houdebine, J.Kristeva, M. Pleyne, J. Risset, Ph. Sollers [*Théorie d'ensemble*, 1968]. Introducere, antologie și traducere de Adriana Babeți și Delia Țepetean-Vasilu, Univers, București
- *** 1983, *Ce este literatura? – Școala formală rusă* [SFR]. Antologie și prefață de Mihai Pop, Ed. Univers
- *** 1985, *Semnificație și comunicare în lumea contemporană* [SCLC]. Presentare, antologare și îngrijire de Solomon Marcus, Ed. Politică
- *** 1993, *Travaux du centre de recherches sémiologiques „Charles Sanders Peirce”* [TCRS]. *Apports récents et perspectives en épistémologie, sémiologie, logique. Actes de Colloque*, Neuchâtel 16-17 avril 1993, Université de Neuchâtel, éditeur Denis Mieville

Surse :

- Stănescu, Nichita, 1990, *Fiziologia poeziei* [FP], ediție de Al Condeescu, Ed. Cartea Românească
- Stănescu, Nichita, 1985, *Antimetafizica*, Ed. Cartea Românească

Stănescu, Nichita, 1985, „Răzgândiri. Eseuri inedite scrise în ultimele 12 zile, între 28 noiembrie - 9 decembrie 1983” [R], publicate în revista *Secolul XX*, nr. 289-290-291

Note:

¹ De exemplu, fabula lui La Fontaine „La cigale et le fourmi” generează în literatura română și spaniolă (cu siguranță, și în alte literaturi) o varietate de texte, de la virtual, epic – basm, baladă, dramatic până la parodie, parabolă.

² Patria de origine a retoricii era considerată Sicilia.

Etimon: „retor” = ”oratorul care întrunea înțelepciunea cu elocvența”.

³ Aristotel, 1998, *Poetica*, Studiu introductiv, traducere și comentarii de D.M. Pippidi, Ed. a III- a îngrijită de Stella Petecel, Ed. IRI, București

⁴ Diferența între cele două tehnici constă în acțiune: [1]dialectica folosește silogisme propriu-zise; [2]retorica recurge la entimeme, adică la niște silogisme întemeiate pe verosimil și probabil, cărora le lipsește câteodată fie o premisă, fie concluzia.

⁵ Artă ce induce în eroare publicul prin vorbe ... meșteșugite!

⁶ Iubitori ai adevărului, ei au căutat să denunțe primejdiile retoricii cu tendințe estetice.

⁷ Momentele subiectului eseistic: criteriu, pretext, demonstrație eseistică, concluzie, epilog (cf L. Chiorean, *Arhitectura eseului poetic stănescian*, Ed. UPM, 2006, pp. 164-182)

⁸ Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, 1990, CR

⁹ L. Chiorean, *Arhitectura eseului poetic stănescian*, Ed. UPM, 2006, pp. 40-68

¹⁰ Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, 2vol, ed. pentru literatură, București, 1968

¹¹ În fizică, termenul „izotop” numește elementele cu același număr atomic (au același loc în tabelul lui Mendeleev), dar cu numere de masă diferite. În semantică, noțiunea a fost introdusă de A.J. Greimas (1966).

¹² Înstituindu-se ca știință, se cer explicații termenii de uz stilistic (retoric): *fascicul, redundanță, iterație, categorie semantică, lectură uniformă, unică, parțială, ambiguitate neutralizată* etc.

¹³ Nu sens textual, ci sensul termenului lingvistic, denotație.

¹⁴ Enunț alotop: ziua este noapte! Condiția de juxtapunere e o regulă pur semantică.

¹⁵ Enunț izotop: ziua este altceva decât noaptea! Izosemie + izologie.

¹⁶ Cf Luminița Chiorean, „Discurs eseistic. Coerență, referențialitate, coeziune”, în vol. conferinței „Integrare europeană. Între tradiție și modernitate, Ediția a 2-a, Tg Mureș, 2007

¹⁷ Notă. Adevărul acesta sau condiția manifestării izotopiei este de natură sintactică: afixele (lexemele) sunt indicatori de distribuție sintactică. Spre exemplu: sememele/ calitate/ „esențial”/ prin intervenția morfemului lexical (sufixul) „- mente” acceptă distribuția sintactică/ abstract/ circumstanță/ la nivelul derivatului: „esențialmente”.

¹⁸ „Procesul” este luat cu sensul de „acțiune”.

¹⁹ Metabole = cuvinte deviate de la semnificația originară. Am avut în vedere metasememe: sinecdoca, oximoronul, metafora, metonimia; metalogisme: alegoria, paradoxul; metataxe: paralelismul sintactic, ingambamentul.

²⁰ Proces în conformitate cu mecanismul de lectură dinamică: „din aproape în aproape”.

²¹ „Corecția câmpului constituit prin diseminarea în acest câmp a semelor elementului nou” (Grupul μ, 1997:47)

²² „[...] recunoașterea lipsei de pertinență, antrenând constituirea unui câmp nou.” (Grupul μ, 1997: 48)

²³ Unitățile „figurale” sau retorice, numite de Fr. Rastier „izotopii verticale sau metaforice” [apud Grupul μ, 1997: 52]

²⁴ „Numim lectură tabulară rezultatul diferitelor lecturi ale unităților unui text. [...] Izotopiile sunt de la început reperate și toate rezultatele reevaluărilor, retrospective, cât și proversive, sunt raportate la ele.” (Grupul μ, 1997: 53-54)

²⁵ Imaginar hipertextual aluziv la corporalitatea cuvântului, situație prezentată în codul lingvistic; „sfera hiperdensă” (cf L. Chiorean, *Eseul stănescian. Configurare poetică*, Ed. UPM, 2007, pp. 40-42; pp. 111-114)

²⁶ În acest subcapitol, respectăm modelul emponian al „celor șapte tipuri de ambiguitate”

²⁷ Nichita Stănescu exersează acest tip de ambiguitate în grupajul eseistic *Variațiuni pe aceeași temă*.

²⁸ Informațiile teoretice ne sunt de folos în analiza textologică referitoare la rețeaua intertextuală, metatextuală, paratextuală sau configurarea adtextuală [apud Vlad, 2000: 139-145]

²⁹ Variantă a intertextualității este tehnica „*mise en abyme*” [Dällenbach].

³⁰ „*Hypbos este țesătura și pânza de păianjen.*” [Barthes, 1994: 100]

³¹ „Intertextul este ansamblul textelor care pot fi apropiate de cel pe care îl avem sub ochi, ansamblul textelor regăsite în memorie la lectura unui pasaj determinat.” [Riffaterre, 1981:4]

³² De aici, decurge și ideea numirii capitolelor pe coduri: semiotic (lingvistic & pragmatic), retoric și poetic.

³³ În lingvistica textuală, clasificarea lui Genette reprezintă un reper în organizarea și definirea rețelei intertextuale, metatextuale și paratextuale.

³⁴ Un caz special al metatextualității este critica (cf Carmen Vlad, *Semiotica criticii literare*, 1982, Ed. Științ. și Encicl.)

³⁵ După Genette, „*toate operele sunt hipertextuale*” (nu există operă literară care să nu facă trimitere la alta)

³⁶ O estetică a poeziei într-o primă fază a operei poetice. Ulterior, Nichita Stănescu va opta pentru o metaconștiință – *Răzgândiri* (1985).

³⁷ Luminița Chiorean, *Eseul stănescian. Configurare poetică*, Ed. UPM, 2007, cap. IV